

УДК:
341.218(497.115):327

Оригинални
научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XXIII) X, vol=27
Бр. 1 / 2011.
стр. 255-275.

Срђан Словић

Институт за српску културу - Приштина/Лепосавић

ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЈА КОСОВСКОГ ПИТАЊА И ЊЕН УТИЦАЈ НА ПОТОЊЕ ДОГАЂАЈЕ НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ*

Сажетак

Основни циљ ове студије јесте да са историјско-политиколошког и међународноправног аспекта осветли ситуацију на Косову и Метохији у периоду интернационализације косовског питања. Биће детаљније анализирани сви важнији донесени документи и преговори вођени током целе 1998. године, која се сматра преломном за даљи развој косовског питања. Став међународне заједнице према овом питању је од изузетног значаја и он се мора озбиљно узети у разматрање. Међународна заједница је свакако имала своје интересе на Косову и Метохији, који су превазилазили непомирљивост ставова страна у сукобу. Била је толерантнија према терористичким активностима Ослободилачке војске Косова, а оштрија према ангажовању полицијских и војних снага Савезне Републике Југославије. Саобразно овоме, постоји и асиметричност у међународноправним обавезама српске и албанске стране. Изнад свега се тежило објективној анализи положаја све три стране – албанске, српске и међународне заједнице.

Кључне речи: Косово и Метохија, рат, преговори, међународно право, споразуми, мирно решавање спорова, дипломатија

* Рад је написан у оквиру пројекта *Материјална и духовна култура Косова и Метохије* (број 178028), који је одобрило и финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије

Односи између Срба и Албанаца на Косову и Метохији обележени су односима доминације и подређености током читавог XX века. Ситуација се мењала час у корист Албанаца, час у корист Срба, али се од наведеног односа није никако одступало. Деведесете године су почеле доминацијом српске стране, али је почев од 1998. године албанска страна имала превагу захваљујући обимној помоћи међународне заједнице.

Година 1998. била је преломна у развоју косовског питања. Сукоб између власти у тадашњој Савезној Републици Југославији и албанске стране добио је разорне облике. Дошло је до терористичких аката Ослободилачке војске Косова, који су довели до герилских акција широких размера и репресивног против удара специјалних полицијских снага и Војске СРЈ. Све ово је узроковало велике жртве и материјална разарања. Ово је био увод у „хуманитарну катастрофу“ већих размера, превасходно међу албанским становништвом, мада ни српско није било поштеђено одређених последица. Коначно долази и до интернационализације овог питања.

Што се међународноправног аспекта тиче, ово питање у том погледу добија нови квалитет. Међународна заједница се потпуно укључује у контролу стања на територији Косова и Метохије стварањем услова за почетак политичких преговора и изградом Платформе за консолидацију постојећег стања.

ДОГАЂАЈИ КОЈИ СУ ПРЕТХОДИЛИ ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЈИ КОСОВСКОГ ПИТАЊА

За наше истраживање су битни догађаји који су се десили у XX веку. Њиховим навођењем ћемо доћи до 1998. године, а касније историјско -социолошком анализом осветлити све важније догађаје који су се одиграли 1998. године. Важнији догађаји који су се десили током XX века су следећи:

- након победе у Балканским ратовима 1912. године Србија преузима Косово, што се признаје Лондонским споразумом 1913. године,
- 1918. године долази до пропасти Отоманског царства, а Косово постаје део Краљевине Србије,

- 1941. године, у Другом светском рату, већи део Косова постаје део Велике Албаније под контролом Италије,
- 1946. године, Косово се припаја југословенској федерацији,
- 1960. године, Београд показује све већу толеранцију према аутономији Косова,
- 1974. године се доноси Устав СФРЈ, којим се одобрава аутономни статус Косова и тако покрајини *de facto* даје аутономија,
- 1981. године долази до сепаратистичких нереда у Покрајини, које снаге реда сузбијају,
- 1987. године, у кључном тренутку на свом путу ка моћи, будући председник Слободан Милошевић се придружује маси косовских Срба, који протестују против малтретирања од стране већинске албанске заједнице. Чувени говор је одржан 1989. године на шестстоту годишњицу Косовске битке. Ово је била прва велика побуна српског народа против доминације већинских Албанаца,
- 1989. године, Слободан Милошевић, председник Србије, наставља да одузима аутономију предвиђену Уставом СФРЈ из 1974. године,
- у јулу 1990. године, вође етничких Албанаца су прокламовале независност, а Београд је распустио косовску владу,
- у септембру 1990. године долази до отпуштања више од 100.000 Албанаца, укључујући и владине службенике и запослене у медијима, што је довело до генералног штрајка,
- у јулу 1992. године, Ибрахим Ругова је изабран за председника самопроглашене републике и
- 1993-1997 године долази до отворених сукоба између српске полиције и сепаратистичке Ослободилачке војске Косова (ОВК). Српске снаге спроводе бруталну акцију, а стотине хиљада цивила је протерано из својих домова.¹⁾

Када је реч о периоду пре интернационализације косовског питања, за полазну основу треба узети 1989. годину, од формирања Демократског савеза Косова, па све до саме интернационализације (1998), уз неизбежну улогу САД у њему. Круна ове интернационализације био је споразум у Рамбујеу (Rambouillet), као типичан

1) „Kosovo: History of a Troubled Region“, *BBC News*, Internet <http://news.bbc.co.uk>). Special Report/1998/Kosovo, 15/04/2006.

експонент политике *свршеног чина* у међународним односима (*fait accompli*).

Почетком 1989. године, отпором против српске доминације је руководио универзитетски професор образован у Паризу, Ибрахим Ругова. Он је уз помоћ својих савезника основао Демократски савез Косова (ДСК). Све ово се дешавало уочи Милошевићевог укидања аутономије Косову, која је имала за циљ националну независност. Косовска скупштина је 2. јула 1990. године формално прогласила „независност покрајине Косово као равноправног ентитета у оквиру југословенске федерације“, али ју је, истовремено, савезно Председништво прогласило нелегалном. Неколико дана касније, 5. јула оформљена је тзв. Скупштина Косова у сенци. Најзад, 21. септембра 1991. године, она је прогласила „Републику Косово“ која ће бити „суверена и независна држава“. Целокупна активност је потврђена референдумом од 26-30 септембра, где је 87 % гласача изашло на изборе, а 99,87 % њих гласало за подршку независности.²⁾

ДСК је у својству преовлађујуће снаге у оквиру владе у сенци промовисао стратегију ненасилног отпора, што је признавало слабост Косова у погледу избегавања директног сучељавања са властима Србије. С друге стране, ово је значило и одбијање Албанаца да се повинују хегемонији Београда, одрицање легитимности савезних институција, одбијање учешћа на југословенским изборима и трагање за изградњом алтернативних косовских институција којима ће управљати албанска већина. У марту 1992. године, на илегалним изборима Ругова је изабран за председника ДСК са 74,4 % гласова. Он је био успешан у скретању курса ка активнијем отпору, па је у марту 1998. године поново изабран за председника у сенци. С друге стране, био је неуспешан у добијању значајнијих уступака од Милошевића, који је био изложен притиску са Запада да буде флексибилнији.

Крајем 1992. године, тадашњи отправник послова САД-а у Београду, Роберт Рекмеилс (Reckmails) добио је хитну и неочекивану инструкцију из Вашингтона да истог дана тражи одвојене пријеме код Слободана Милошевића и начелника Генералштаба Животе Панића и пренесе им „усмену поруку“ председника Буша (Bush). То упозорење је у свом четвртм делу садржало одредбу о Косову, а остала три су се односила на Босну. Претња Милошевићу је

2) Philip and David Auersvald, *The Kosovo Conflict: A Diplomatic History through Documents*, Cambridge, Kluwer Law International, 2000, pp. 56-59.

у погледу Косова била директнија: „У случају сукоба на Косову, изазваног сопственом акцијом, САД ће бити спремне да употребе војну силу против Срба на Косову и у самој Србији“.³⁾ Милошевић није озбиљно схватио претње Бушове администрације, јер је она била при крају мандата. Стога и није јасно зашто је Буш слао овакво упозорење када је већ био без власти (*lame duck*). Постоје индикације да је Милошевић могао да искористи тај *interregnum* између новембарских избора и јануарске инаугурације и етнички очисти Косово.

Наведена ситуација на Косову и забринутост међународне заједнице за рат у Босни и Хрватској, створили су политички вакуум који су милитанти желели брзо да попуне. У циљу пружања активнијег отпора српској власти, 1993. године је дошло до настанка Ослободилачке војске Косова (ОВК), која је произашла из радикалног крила Косовског националног покрета. Њени корени су се налазили у радикалном крилу Енвериста, демонстрацијама током 80-их година, у борбама Албанаца са Косова у Хрватској и Босни и у традицији качачког покрета. Успон ОВК је био производ кулминационе фрустрације и неспособности Ругове да постигне одговарајуће резултате. Овome треба додати и немогућност Дејтонског мировног споразума да реши косовску дилему на разуман начин.

Заједнички именитељ деловања ОВК било је оружано насиље, углавном против српских полицијских снага, војних касарни, пошти и косовских Албанаца осумњичених за сарадњу са властима у Београду. То је у почетку била герилска организација, потом војна и политичка. До октобра 1997. године, више од 30 Срба и косовских Албанаца су били жртве напада, а Доњи Преказ и Дреница њена светилишта. Према извештајима *New York Times-a*, ОВК је била спремна да води „сепаратистички рат који би Савезну Републику Југославију увео у кризу налик оној у Босни“.⁴⁾ У лето 1997. године њој није придаван већи значај, али је Ругова на конференцији за штампу 8. августа о ОВК истакао следеће: „Свако може да прима и шаље факсове, али не желим постојање таквог покрета, који би заострио ситуацију на Косову и доводио до сукоба, за који се зна на чију би штету био“⁵⁾.

3) *Washington Post*, April 18th, 1999, нав. према: Живорад Ковачевић, *Америка и распад Југославије*, Филип Вишњић/ФПН, Београд, 2007, стр. 209.

4) Chris Hedges, „Albanians Inside Serbia, Set to Fight to Autonomy“, *New York Times*, October 19th, 1997, p. 15.

5) *Данас*, 9-10 август 1997, нав. према: Живорад Ковачевић, *Америка и распад Југославије* ..., оп. cit., стр. 213.

Снага ОВК на почетку 1998. године је процењена на око 500 активних чланова, организованих у малим и мобилним групама уз најчешће деловање у групицама од 3-5 чланова. Повремена деловања оваквих групација можда и не би представљала озбиљнију претњу да није дошло до два догађаја која су убрзала њену делатност. Први је био пад албанске владе у пролеће 1997. године, чиме се пирамида власти почела урушавати. У том периоду су многе касарне биле опљачкане и близу милион примерака лаког наоружања подељено становништву.⁶⁾

Други догађај који је утицао на брже деловање ОВК је била одлука власти Савезне Републике Југославије да организује кампању ради угушења побуне. Полиција, у својој акцији од 22. јануара 1998. године, није успела да ухапси Адема Јашарија (Jashari), челика моћног клана у области Дренице, чији је отпор властима био умногоме део качачке традиције, исто као што је и део стратегије ОВК, само што је сада тај отпор био део постизања локалне независности. Напад на Јашарија у његовом утврђењу је за собом оставио 58 мртвих укључујући и 18 жена и 10 малолетних лица.⁷⁾

Све ово је било велики подстицај за ОВК да настави са окупљањем чланова, тако да је према неким подацима број оружаних бораца нарастао на око 20.000, што се сматрало претераним. С друге стране, у овом стадијуму деловања, ОВК је била веома дисциплинована организација. Београд је, са своје стране, свесно допуштао да се ОВК претерано презентира у јавности, па је, у том циљу, контраофанзива српске стране уследила средином 1998. године. У офанзиви је учествовало око 40.000 трупа војске СРЈ, коју су чинили тенкови, авијација, тешка артиљерија и минобацачи.⁸⁾

ЗАОШТРАВАЊЕ КОСОВСКЕ КРИЗЕ

Било је више него очигледно да велике силе нису биле спремне за решавање косовског питања. Пошто је ситуација полако почела да измиче контроли, САД су решиле да саме предузму енергичније мере на Косову. Већ тада је постало јасно да се ради о драстично сукобљеним интересима – косовски Албанци нису били ничим

6) Philip Smucker, „Albanian Weapons Cross to Kosovo“, *The Washington Times*, April 8th, 1998., p. 1.

7) Chris Soloway, „Serbia Attacks Ethnic Albanians“, *The Washington Post*, March 6th, 1998, p. 1.

8) „Milosevic Moves to Wipe Out Kosovo Rebels“, *The New York Times*, June 2nd, 1998, p. 1.

задовољни осим независношћу, а Милошевић није ни могао нити хтео да се одрекне суверенитета над покрајином. Јачање ОВК је само поспешивало нетрпељивост. Надаље, међународна подршка ОВК је и даље била обесхрабрована и више усмерена на подршку Ругове, са циљем обнове ускраћене аутономије Косова.

Приликом своје посете Београду, специјални представник САД, Роберт Гелбард, је 23. фебруара 1998. године истакао да је ОВК без сваке сумње терористичка организација. Он је том приликом одао велико признање Милошевићу за подршку Дејтонском мировном споразуму, али је, истовремено, изразио забринутост због ситуације на Косову. Надаље, Гелбард је истакао и следеће: „ОВК је, без сваке сумње, терористичка група. Одбијам да прихватим било какву врсту оправдања. Пошто сам годинама био ангажован у контратерористичким активностима, ја врло добро знам како да посматрам једну терористичку групу и дефинишем је; стога, треба одбацити реторику и само посматрати дела. Дела говоре сама за себе“⁹⁾.

Српска реакција на Косову је за западне политичаре значила „позив на одлучни међународни одговор“; што је домет насиља био све већи, то је међународна заједница гајила веће симпатије према косовским Албанцима. У том циљу је и Гелбард, који је био познат по умеренијем ставу према Милошевићу, 4. марта 1998. године истакао да „САД више неће толерисати српску агресију“. На ово се надовезала и тадашњи амерички државни секретар Медлин Олбрајт (Madeline Albright) истичући „потребу хитне акције против режима у Београду да бисмо били сигурни да ће платити цену за штету коју је већ начинио“ – ово је истакла током своје посете Лондону 7. марта 1998. године.

Пошто је првобитна изјава дискредитовала Гелбарда међу присталицама оштријег курса на Косову, он је својом другом изјавом изразио доста чвршћи став према Милошевићевом режиму. Штавише, у својим ставовима је толико еволуирао да се залагао чак и за оружану интервенцију. Милошевић, коме се ионако није допадао Гелбард, после једне овакве изјаве није желео са њим више ни да разговара. Гелбард није био фаворит ни Медлин Олбрајт, тако да је на сцену поново ступио Ричард Холбрук (Richard Holbro-

9) International Independent Commission on Kosovo, Kosovo Report, „Conflict International Response, Lessons Learned“, Oxford 2000, нав. према: Живорад Ковачевић, *Америка и распад Југославије...*, оп. cit., стр. 214.

оке). За свог специјалног представника на Косову он је поставио Хила (Hill).

Нападе српских снага је осудила и Контакт група (САД, В. Британија, Француска, Немачка, Италија и Русија) 9. марта 1998. године. У овој осуди се Контакт група јасно оградајује од чињенице да осудом српске претеране реакције никако не врши одобравање тероризма. Она такође осуђује терористичке акције ОВК или било које друге групе. Такође се инсистира да сви они који из вана, финансијски или у оружју помажу ову групацију, одмах прекину са тим. Контакт група је, надаље, Милошевићу наложила да у року од 10 дана повуче јединице специјалних полицијских снага и прекине њихову акцију, дозволи присуство међународним организацијама и представништвима амбасада земаља Контакт групе, прихвати дијалог са Албанцима и др. И поред оваквих дипломатских потеза, једино је представник САД, Медлин Олбрајт, била за одлучну интервенцију против српских снага. Међутим, за овакав подухват је било неопходно одобрење Савета безбедности. То би дало прилику Русији и Кини да уложе вето. Међутим, Олбрајтова је ишла толико далеко да није била задовољна ни овлашћењем Савета безбедности за употребу силе, јер би то могло да ограничи будуће одлуке НАТО пакта. Западне силе су морале да се ангажују на Косову не само због тога што је политика етничког чишћења непримерена модерној Европи, већ и због тога што би неангажовање значило ризик за невалидност разлога постојања ангажовања на Балкану.

С друге стране, ОВК је постала реалност која се није могла игнорисати. Већи део албанског становништва је приступио под њену заставу и довео у питање Руговину способност да представља нацију, док се сâм устанак отргао контроли. Запад полако почиње мање да осуђује ОВК и тиме оправдава њену терористичку делатност, а још више ојачава притисак на Србију. Српска реакција се више не интерпретира као прекомерна употреба силе, већ се против ње спроводи кампања као према геноцидним намерама против косовских Албанаца у целини. Оваква политика се умногоме разликује од претходне, која је била за дијалог између страна у сукобу и обуздавање сукоба на територији СРЈ.

Да би се правно утемељио став великих сила према косовском питању, осим билатералне и мултилатералне дипломатије, дошло је и до регулисања овог питања у оквиру Савета безбедности. У том циљу је Савет безбедности 31. марта 1998. године донео Резо-

луцију бр. 1160, која је у основи била избалансирана и није садржала децидирану осуду акција српске и албанске стране. На основу Главе VII Повеље УН, осудила је „претерану употребу силе од стране српских полицијских снага и терористичке ОВК“, затражила од Београда да одмах предузме „потребне кораке у циљу постизања политичког решења проблема Косова путем дијалога“, а да „руководство косовских Албанаца осуди све терористичке акције“ и да и једни и други „хитно ступе у политички дијалог о питањима политичког статуса без икаквих предуслова“. Резолуција, надаље, полази од тога да „принципи за решење косовског питања морају бити засновани на територијалном интегритету СРЈ“. Једно такво решење „би морало узети у обзир право косовских Албанаца и свих оних који живе на Косову и изражавају своју подршку побољшаном статусу Косова, да добију битно виши степен аутономије и садржајног самоуправљања“¹⁰⁾.

Милошевић је по сваку цену хтео да спречи интернационализацију косовског питања, па је у том циљу спровео референдум против међународног уплитања у проблем Косова, 23. априла 1998. године. Од укупног броја изашлих на референдум, 95 % је гласало против међународног уплитања. Независно од референдума, САД су биле одлучне у својим ставовима. Напори западних политичара на сузбијању сукоба су се односили и на Македонију и Албанију, јер су се бојали домино ефекта. Влада у Вашингтону је настојала да побољша борбену готовост македонских снага путем проширене безбедносне помоћи у партнерству за мир, индивидуалног програма партнерства, плана војних активности, појачаних војних контаката и проширења полигона у Криволаку у стални центар партнерства за обуку, а све то у циљу очувања мира. Ови догађаји су у први план ставили значај превентивних мера ради обуздавања ескалације сукоба.¹¹⁾

У мају 1998. године, НАТО тим је отпочео једно прелиминарно проучавање ситуације у циљу утврђивања изводљивости превентивних мера у Албанији. У априлу су Београд и Тирана почели

10) Живорад Ковачевић, *Америка и распад Југославије...*, оп. cit., стр. 216-217.

11) Наведена тврдња подведена под раван актуелних међународних односа захтева једно разјашњење: у оном мери у којој је Милошевић свим силама настојао да спречи интернационализацију косовског питања у 1998. години, исто то водеће силе западне Европе настоје да учине данас. Ово због тога што им интернационализација овог питања не одговара, јер би се тиме покренула лавина сличних или истоветних проблема на свим кризним подручјима у Европи и свету. Стога је косовски проблем означан као случај *sui generis*.

са размењивањем оптужби у вези ситуације на Косову. Албански премијер, Фатос Нано, говорио је о одговорности Срба за „патолошко и традиционално насиље“, а југословенски амбасадор у УН, Владислав Јовановић, оптужио је Тирану за давање помоћи ОВК.¹²⁾

НАТО је у овом стадијуму желео да спречи трговину оружјем и ситуацију у којој ОВК користи Албанију за припремне радње, што је био циљ вредан напора; НАТО је такође сматрао да му је за наведену операцију комбиновану са великим напорима изградње транспортног коридора и обезбеђења линија набавке у изолованој и неразвијеној области било потребно око 20.000 војника. Тек тада би се могла контролисати граница са Албанијом. Услед тога је таква могућност била искључена.

Напори западних сила да се обузда косовски сукоб су своје утемељење добили у Декларацији о Косову донетој 28. маја 1998. године у Луксембургу.¹³⁾ Предложене мере су укључивале следеће:

- ширење програма „Партнерство за мир“ у циљу помагања македонским и албанским снагама да обезбеде своје границе,
- одржавање заједничких војних вежби у оквиру НАТО у септембру у Македонији,
- организовање у Тирани једне подружнице програма „Партнерство за мир“ и мање војне вежбе у августу,
- отварање у Албанској луци Дурес сталне Поморске јединице и
- пружање помоћи надзора Уједињених нација и ОЕБС-а у региону.

Као што се из наведеног види, НАТО је ситуацију на Косову оквалификувао као „неприхватљиву“, тако да су се министри спољних послова у јуну састали и наметнули сваку врсту забране инвестиција и замрзавање српских финансијских средстава у иностранству.

Милошевићева политика се у овом периоду показала као контрадикторна. Он, иако није желео интернационализацију косовског питања, само неколико дана касније разговарао је са Холбруком и

12) *The Washington Post*, March 5th 1998, p. 23, нав. према: Craig Nation, *Wars in Balkan*, Strategic Studies Institute, US Army War College, 122 Forbes, 2003, p. 229.

13) Craig Nation, *Wars in Balkan*, Strategic Studies Institute, US Army War College, 122 Forbes, 2003, p. 234.

изразио спремност да се „у америчкој режији састане са Руговом“.¹⁴⁾ До сусрета је дошло 15. маја исте године. Ови преговори су доживели фијаско и нису дали никакве резултате, осим пропагандног ефеката који је био успешан. Оно што је веома важно истаћи, је-сте чињеница да западне силе још увек нису биле за независност Косова, што је и Олбрајтова једном у својим мемоарима признала истичући да: „Наше оклевање да подржимо независност Косова у том тренутку је мање проистицало из принципа, а више из процене ставова земаља у региону. Македонија и Грчка су се снажно супротставиле независности Косова, јер су се плашиле да то може подстаћи сепаратистичке амбиције међу њиховим Албанцима. Друге земље су такође имале мањине са аспирацијама за независност, укључујући Чечене у Русији, Абхазе у Грузији, Курде у Турској, Баске у Шпанији. На општијем плану неки Европљани су се прибојавали да би независно Косово могло да постане жариште исламског екстремизма и организованог криминала. Ми нисмо могли остварити наше циљеве на Косову без подршке Европе, а не бисмо добили подршку те исте Европе ако бисмо подржали независно Косово“.¹⁵⁾

Из наведеног се јасно види да позиција Србије није била без шанси, али је било потребно водити разумнију и мудрију политику и придобити потенцијалне савезнике. Превелико супротстављање светским моћницима утицало је на њихово губљење.

Дипломатске активности су следиле једна за другом. На интервенцију Вашингтона, 12. јула 1998. године, већ више пута помињана Контакт група је, потпомогнута министрима иностраних послова Канаде и Јапана, дала предлог нацрта програма у 10 тачака, који је укључио следеће важније захтеве:

- безусловни прекид ватре,
- присуство Високог комесара за избеглице и међународних невладиних организација,
- међународни надзор и
- дијалог између Београда и косовских Албанаца под окриљем међународних посредника.¹⁶⁾

14) Живорад Ковачевић, *Америка и распад Југославије ...*, op. cit., стр. 217.

15) Madeline Albright, *Madam Secretary*, Miramax Books, New York, 2003, p. 385, нав. према: Живорад Ковачевић, *Америка и распад Југославије...*, op. cit., стр. 218.

16) Philip and David Auersvald, *The Kosovo Conflict: A Diplomatic History through Documents...*, op. cit., pp. 189-190.

У вези са досад наведеним можемо говорити о још једној мери – принуди. Да би се супротставиле мерама српске владе према косовским Албанцима, САД су биле веома успешне у креирању фасаде о јединству западних савезника, а везано за поседовање најмањег заједничког именитеља у погледу поштовања међународног хуманитарног права. Из овога није тешко закључити да је питање поштовања људских права и основних слобода постало главна мета напада српске политике. Биле су укључене и мере индиректне претње. У том циљу је 15. и 16. јуна исте године, један дан пре Милошевићеве посете Москви, НАТО преко Македоније и Албаније спровео ваздушну војну вежбу под називом „DETERMINED FALCON“ (Одлучни соко), демонстрирајући своју способност да на провокације са земље делује нападима из ваздуха.

МОГУЋА ИНТЕРВЕНЦИЈА – ДА ИЛИ НЕ?

Да се међу западним савезницима о интервенцији увелико размишљало, говори и посета Москви немачког министра спољних послова Клауса Кинкела током лета текуће године. У том циљу је и истакао да „уколико се ситуација на Косову не побољша, биће неопходна војна интервенција“, јер је „већ пет минута до поноћи“. У Москву је дошао и Милошевић, тражећи подршку од председника Јељцина. Милошевић том приликом није добио оно што је тражио. Јељцин није хтео да због Милошевића квари односе са Западом. Поред тога, имао је проблеме унутрашње природе, а и лично није трпео Милошевића – како се тврдило у дипломатским круговима. Милошевић је, са своје стране, пристао да одобри приступ међународним посматрачима и до октобра је на Косово стигло око 150 међународних посматрача под окриљем ОЕБС-а под називом Дипломатска посматрачка мисија за Косово (*Kosovo Diplomatic Observer Mission*). Све ове дипломатске активности нису имале утицај на интензитет борби. Штавише, дошло је до ескалације сукоба напада ОВК и снажним противударима југословенских снага. Због свега тога је дошло и до повећања броја избеглица и расељених лица од неколико десетина хиљада до неколико стотина хиљада.

Војна интервенција против СРЈ је била крајње дискутабилна. Независно од тога какве је прекршаје направила, СРЈ је суверена држава која се ангажовала у гушењу побуне на својој територији. Спољна интервенција у име оружаног сецесионистичког покрета

створила би прави преседан. Било која интервенција против српске стране би довела до још веће агресивности ОВК и ефекат који би америчка влада и њени савезници тешко могли избећи. Русија је, базирајући се на историјски пријатељским везама са Србијом, одлучно одбила могућност оружане интервенције и упозорила на „међународне последице уколико НАТО интервенише без формалног добијања међународног мандата“. ¹⁷⁾ НАТО је себи дао право да интервенише независно од одлуке Савета безбедности, а у случају хитне хуманитарне потребе. Међутим, добар број земаља чланица се противио интервенцији без одобрења Савета безбедности.

Целокупна кампања је врхунила Резолуцијом Савета безбедности УН бр. 1199 од 23. септембра 1998. године, која ситуацију на Косову описује као „претњу миру и безбедности у региону“, захтева се „непосредна акција у име мира, тражи се прекид ватре, повлачење југословенске војске са Косова, слободан приступ међународне заједнице и повратак избеглица и интерно расељених лица“¹⁸⁾. Следећег дана је дошло до састанка између министара одбране НАТО у Виламури (Villamoura) у Португалији. Том приликом је издат тзв. „ACTIVATION WARNING“ (Активирање упозорења) за две врсте војних одговора: први је Limited Air Response (Ограничени ваздушни одговор), а други Phased Air Campaign (Ваздушна кампања у фазама). Овакви избори су гравитирали у плановима НАТО-а почев од јуна текуће године, у којима постоји спектар од четрдесетак варијанти ваздушне кампање.¹⁹⁾ Од овог тренутка НАТО почиње са применом своје присилне политике. Међу најмилитантнијим заговорницима војне интервенције против Србије била је, ако уопште у то и треба сумњати, Медлин Олбрајт. Једном приликом, када је интерпретирала Резолуцију 1199, истакла је следеће: „Ако се Београд не определи да оконча војне операције на Косову, биће приморан да то уради... Нас неће насамарити нова рунда празних обећања из Београда... Ако не будемо видели брз и значајан напредак, бићемо спремни да одговоримо“.²⁰⁾ НАТО је у међувремену донео нови активациони план под називом „ACTORD“ (Активирање налога). Неколико дана након овог упозорења, Генерални секретар, Кофи Анан (Kofi Annan), је био изузетно критичан према „суровим уби-

17) Craig Nation, *Wars in Balkan ...*, op. cit., p. 236.

18) UN Press Release (1199), September 23rd, 1998.

19) Benjamin S. Lombeth, *NATO's Air War for Kosovo: A Strategic and Operational Assessment*, Santa Monica, RAND, 2001, pp. 11-12.

20) Department of State Release, September 15th, 1998.

јањима“ и „деструкцијама на Косову“, па је у том циљу Холбрук уручио Милошевићу ултиматум у коме је тражио „хитно повлачење специјалних полицијских снага са Косова“.²¹⁾

Заменик државног секретара, Строб Талбот (Strobe Talbott) је дефинишући косовску ситуацију као „јасну и присутну опасност њиховим националним интересима“ већ давао интерни легитимитет интервенцији. Председник Србије (Милан Милутиновић) је, супротстављајући се очигледној претњи нападом, рекао да ће Србија бити спремна на компромис, повући тешко наоружање и веће војне контингенте, вратити се мирољубивој политици надзора над полицијским снагама и пропорционално реаговати на провокације.²²⁾ Након овога је НАТО одредио „паузу“ од 96 сати у циљу давања времена Београду да покаже добре намере.

Догађаји су следили један за другим. Министар спољних послова Србије, Владислав Јовановић, је са представником ОЕБС-а, Брониславом Геремцким (Geremsky), 16. октобра 1998. године потписао споразум о образовању Косовске верификационе мисије (КВМ), која је бројала 2000 чланова и коју је недељу дана касније оверио Савет безбедности. Овај споразум је укључио и лансирање надзорне мисије НАТО у циљу спровођења њене усаглашености.²³⁾ Београд је у почетку показао незаинтересованост, али је под притиском листом прихватио све услове НАТО-а. НАТО је 27. октобра 1998. године суспендовао све програме ваздушних напада, али је АСТОРД и даље остао на снази и задржавао право њиховог активирања за касније датуме у случају потребе.

Консензуса у погледу војне интервенције и даље није било. Русија и Кина су јасно ставиле до знања да ће вратити сваку одлуку Савета безбедности о интервенцији на суверену земљу, а европске чланице НАТО нису биле спремне да заобиђу Савет безбедности. Чак ни Британци, који су увек били солидарни са својим прекоокеанским савезником, нису хтели да се интервенција изврши без

21) Craig Nation, *Wars in Balkan ...*, op. cit., p. 237. Када је реч о Холбруку, његов споразум са Милошевићем је инициран онда када САД нису успеле да обезбеде консензус о употреби силе ни код куће ни код европских савезника. Холбрук је буквално био бачен у ватру у нади да ће поновити свој дејтонски успех и приволети Милошевића на договор са косовским Албанцима. Овим се желело постићи да свет схвати да Америка жели мирно решење косовске кризе; да увери Милошевића у озбиљност НАТО претње и преда му детаљну листу онога шта треба да учини. Како се касније испоставило, преговори су доживели дебакл.

22) Philip and David Auersvald, *The Kosovo Conflict: A Diplomatic History through Documents...*, op. cit., pp. 292-294.

23) Исто, pp. 299-303.

одобрења наведеног тела. Председник Руског парламента, Генеди Селезнов, је истакао да би у случају војне интервенције против Београда иницирао законодавство да се повуче из Сталног придруженог савета, који дефинише специјалне односе између НАТО-а и Русије.

С друге стране, велике силе више нису могле да толеришу пркосну политику председника Милошевића, који се, узгред буди речено, сматрао виновником број један за насталу ситуацију. Да ствар буде још компликованија, било је веома фрустрирајуће подржати и терористичко насиље комбиновано са захтевима за сецесију. Све ово нас наводи на закључак да се политика великих сила у погледу косовског проблема налазила између чекића и наковња.

Да би опција за интервенцију однела превагу, побринула се, по ко зна који пут, Медлин Олбрајт. Она је, не могавши да придобије остале савезнике, претњу директно усмерила према председнику Милошевићу, истакавши да са њим више не вреди преговарати. Истакла је да су „сви они научили из рата у Босни, а на Косову то и практично видели, да председник Милошевић разуме само језик силе“.²⁴⁾

Што се Косова и Метохије тиче, већи његов део је био ратом разорен. Убијено је око 750 Албанаца, а преко 200.000 је интерно расељено. Губитке је претрпела и српска страна. Припадници ОВК су у 1998. години извршили 1884 терористичка напада у којима је убијено 288 особа (115 полицајаца и 173 цивила). Теже је повређено 216 полицајаца, а лакше 187 припадника МУП-а. Отето је 15 полицајаца, од којих су три убијена, три пуштена, а о судбини деветорице полицајаца се ништа није знало. Отето је 292 цивила од чега су 173 били Срби, а око 100 Албанаца лојалних држави Србији и који нису одобравали методе ОВК.²⁵⁾

Оваква ситуација је јасно показала да је споразум Милошевић-Холбрук доживео бродолом. Југословенске власти су одлучиле да повуку своје специјалне војне снаге из покрајине, али је то, како сматрају западни аналитичари, дошло након слабљења снага ОВК. Српској страни је остављено да полицијске и војне снаге буду еквивалентне оним које су биле довољне за одбрамбене формације пре фебруара 1998. године. Усаглашеност споразума би контролисала ВМК састављена од око 2000 ненаоружаних чланова. Овој

24) James Rubin, Daily Press Briefing, US Department of State, December 1st, 1998.

25) Борислав Пелевић, *Кроз историју Косова и Метохије*, Евро, Београд, 2005, стр. 473.

мисији је помагала Ваздушна верификациона мисија којом је координирао НАТО са својом операцијом „EAGLE EYE“ (Орлово око). Њеним члановима су помагале снаге под називом „DETERMINED GUARANTOR“ (Одлучни давалац гаранција), које су бројале 1500 припадника. Операцијом су руководиле француске снаге и њихова база је била у Македонији.²⁶⁾

У споразуму је такође стајало да се Срби упусте у преговоре са Албанцима у погледу поновног успостављања локалне самоуправе за период од три године и враћања аутономије. Надаље, тражила се амнестија за учеснике у побуни, сарадња са Уједињеним нацијама и трибуналом за ратне злочине у циљу идентификовања одговорности за кршење закона и обичаја ратовања, расписивање избора у јесен 1999. године и програм олакшавања повратка избеглица и интерно расељених лица. Све ове смернице су биле казненог карактера, али је Београд могао живети са њима без бојазни од губитка контроле над Косовом.

У контексту наведеног односа снага и става међународне заједнице, постојала су још два начина за мирно решавање косовског проблема: први начин је била ОВК, која је од октобра месеца постала страна у споразуму, али је и даље била одлучна да настави своју кампању оружаног отпора упркос поразима, а други начин се тичао одлучности београдских власти да истакну своју предност и наплате отпор косовским Албанцима кад год то прилике буду дозвољавале. Поред тога што је ОВК постала озбиљнија политичка снага на коју се могло рачунати, она је придобила велике међународне симпатије у овој неравноправној борби са српским властима. Пошто није било механизма путем којих би се појачало поштовање споразума, било путем спречавања да косовски Албанци искористе српску сагласност у своју корист, или путем блокирања српских репресалија као наличје нових провокација, октобарска „нагодба“ је била осуђена на пропаст.

Централни део споразума је представљала контрола његовог спровођења од стране Верификационе мисије. Међутим, тај део је био и најнепрецизнији. Није било сасвим јасно колико и којих војних снага може да остане, јер је и сама Резолуција 1199 била у том погледу доста нејасна. Ненаоружани контролори су могли да прате поштовање споразума, али не и да га обезбеде. Пошто су се српске снаге по договору повукле, борци ОВК су се покренули да би зау-

26) Craig Nation, *Wars in Balkan ...*, op. cit., p. 239.

зели напуштене терене. На основу тога је дошло до спорадичних сукоба. У децембру месецу је српска „тренажна вежба“ у близини Подујева, предузета без претходног обавештавања ОЕБС, почела да се развија у операције опсежнијих размера против ОВК, што је прекршило октобарски споразум.

Сличан догађај се десио и у селу Рачак, у побуњеној области Дреница, где је српском казненом акцијом убијено 45 цивила, укључујући и две жене и једног 12-годишњег дечака. Оно што се заиста десило у Рачку је било веома спорно. Прва верзија се састојала у томе да је српска војска, у потери за мањим контингентом ОВК, окупирала село и масакрирала становнике као неку врсту опомене за оне који пружају уточиште герили.

Један од првих који је дошао на лице места био је бивши амерички амбасадор, а сада челник Верификационе мисије, Вилијам Волкер (William Walker). Чим је угледао сцену, био је веома бесан и оптужио Србе за почињени масакар, а о томе је одмах известио челнике САД. Одмах пада у очи чињеница да је помало нелогично зашто је прво известио своју владу, пре него што је известио челнике Верификационе мисије, јер је њима био примарно потчињен. Извештаји о овом догађају су брзо пренети широм света да би свет саосећао са жртвама и појачао кампању против Србије. Поред Олбрајтове, у кампању је почео да се укључује и Солана истичући да се овде ради о „флагрантном кршењу међународног хуманитарног права“.

Друга верзија се састоји у томе да су потоња међународна испитивања експерата за судску медицину, показала да није било никаквих доказа који би указивали на то да се масакар заиста догодио; због наведеног, остала је могућност да су изложени лешеви били лешеви погинулих бораца који су пружали отпор и невиних присутних људи који су у инциденту убијени. Та тела су из шире области инцидентног места покупили локални становници под руководством ОВК, да би се утицало на касније креирање светског јавног мњења. И у тој креацији се, по свој прилици успело. Догађај у Рачку је наишао на оштру осуду светске јавности. Чак су и Руси прихватили чињеницу да је овде реч о масакру над косовским Албанцима. То је признао и руски министар спољних послова Иванов у разговору са Олбрајтовом 26. јануара 1999. године.

За међународну заједницу је Рачак представљао пресудни догађај за даљу акцију. Американци су се, по обичају, одлучили за

интервенцију, али је у Европи, на француску иницијативу, преовладало становиште да треба дати још једну шансу дипломатији. На седници Контакт групе 29. јануара 1999. године, донета је одлука да се сазове преговарачка конференција у Рамбујеу, летњој резиденцији председника Француске. Мада се америчка администрација овоме приклонила, ипак је у интервенцији видела једино сигурно и реално решење. Више је желела да покаже да је покушала све како би обезбедила мирно решење, али се, истовремено, потрудила и да себи обезбеди кључну улогу у вођењу преговора.

*

* *

Целокупно деловање великих сила у погледу интернационализације косовског питања заснивало се на реалистичкој политици креирања односа у међународној заједници. Таква политика даје примарно место улози силе, моћи и равнотеже снага, онако како је то објаснио чувени Ханс Моргантау (Morgenthau) да се „суштина међународне политике своди на дефинисање концепта националног интереса заснованог на моћи“. Мада, у савременим међународним односима оваква политика мора више простора да да међународном праву и моралу. У класичној реалистичкој политици је предњачила Медлин Олбрајт.

Модификовању међународних односа од класичног реализма ка његовим блажим варијантама допринели су Арон, Шварценберг (Schwarzenberger) и Хантингтон (Huntington). У том циљу је и крајње реалистична политика међународне заједнице према Косову почела да укључује и одређене правне механизме, о чему говоре и донете резолуције Савета безбедности УН, које су имале за циљ да испитају све могућности дипломатско-правног начина решавања сукоба.

Влада Републике Србије је показала спремност да сарађује са Саветом безбедности, ОЕБС-ом, Европском унијом и НАТО-ом. Овим је влада РС показала велику спремност, флексибилност и жељу за решавањем једног врло сложеног политичког, дипломатског и међународноправног питања. На основу тога се и целокупна политика међународне заједнице треба посматрати у складу са начелима Повеље УН и њеног система безбедности. То што преговори између двеју страна нису успели, ни у ком случају није зависило само од српске стране. У питању су биле две дијаметрално супротстављене позиције: Албанци нису желели ништа мање од незави-

ности и у том циљу укључили и питања угрожених људских права и основних слобода, користећи се вешто и пропагандним активностима, а српска страна није била спремна да се лиши суверенитета над својом покрајином.

Једина држава која се трудила да према Србији (СРЈ) спроводи класичну реалистичку политику, где је политика тзв. „свршеног чина“ („fait accompli“) била само један од њених експоненета, биле су САД.

Srdjan Slovic

INTERNATIONALIZATION OF KOSOVO ISSUE AND ITS IMPACT ON SUBSEQUENT EVENTS IN KOSOVO AND METOHIA

Summary

As per the author's view, the aim of this study is to explain and elaborate the events in Kosovo and Metohia which contributed to the internationalization of Kosovo issue more thoroughly. In this research, the period from the beginning of the 1998 until the meeting of the Contact group on the 29th of January 1999 is being taken into account. In this occasion, a decision a negotiated conference in Rambouillet to be held was made.

Serbian part maintained the attitude during negotiations it was necessary to implement consistently the politics of defence of sovereignty and territorial integrity, and engaged military-police forces for that purpose, had success in the field, but a little exaggerated in those activities. A majority of Albanian population justified themselves by the denial of the right to self-determination, but pursuant to the regulations of the international law, that right can be requested only from internal point of view, and by no means from international one. In that case it would represent a mere secession. International community was more inclined to the Albanian part, as the one whose rights were endangered, and such state was called as the one of „humanitarian catastrophe“. In order to restraint the Serbian part and the whole regime of the president Milošević, international community used all available means: diplomacy, negotiations, blackmails, mediations and threat with arm intervention.

The American state secretary at that time, Madeline Albright, insisted on the threat pointing out to the approach of triade "bomb-talk-agreement", no matter what the sequence would be. International community condemned the

activity of KLA in the mentioned resolutions of the Security council, but it put it up with it factually. The situation appeared by the rotten negotiations between Milošević and Holbrook gave the incentive to such state. The events coming afterwards can be classified as „alibi diplomacy“, which consists in initiating of some activities usually accompanied by great publicity with the aim to demonstrate the attitude of the government in approaching of some crisis-related situation resolution, interrupt or punish the aggressor, initiate peaceful process and remove apparent injustices, but without real intention to undertake the proclaimed action. The upcoming conference in Rambouillet was a typical example of such kind of diplomacy.

Key Words: Kosovo and Metohia, war, negotiations, international law, agreement, peaceful settlement of disputes, diplomacy

ЛИТЕРАТУРА

- Auersvald Philip and David, *The Kosovo Conflict: A Diplomatic History through Documents*, Kluwer Law International, Cambridge/the Hague, 2001.
- Гускова Јелена, *Југословенска криза и Русија*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 1996.
- Haas Richard, *Intervention: The Use of American Military Force in the Post-Cold War period*, Brookings, 1999.
- Ковачевић Живорад, *САД и југословенска криза*, Центар за антиратну акцију, Београд, 2000.
- Ковачевић Живорад, *Америка и распад Југославије*, „Филип Вишњић“/ФПН, Београд, 2007.
- Лутовац Зоран, *Мањине, Кебс и југословенска криза*, Институт друштвених наука, Београд, 1995.
- Марковић Брана, *Југословенска криза и свет - хронологија догађаја*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2000.
- Нај Џозеф С, *Парадокс америчке моћи*, БМГ, Београд, 2004.
- Nation Craig, *Wars in Balkan*, Strategic Studies Institute, US Army War College, 122 Forbes, 2003.
- Симић Предраг, *Пут у Рамбује*, Неа, Београд, 2000.
- Department of State, *Statement by Secretara of State Albright*, Press Release, September 23, 1998.
- Међународна кризна група, *Србија: фактор Милошевић*, Извештај ИЦГ, Сарајево 28. фебруара 1998.
- United Nations, *Statement by the Spokesman for United Nations Secretary General Annan*, Press Release, October 13, 1998.
- UN Security Council, *Resolution S/RES/1160*, March 31, 1998.

- UN Security Council, *Resolution S/RES/1199*, September 23, 1998.
- UN Security Council, *Resolution S/RES/1203*, October 24, 1998.
- *The Daily Telegraph*, 1998.
- *Данас*, 1998.
- *Le Quotidien*, 1998.
- *Политика*, 1998.
- *The New York Times*, 1998.
- *The Washington Post*, 1998.

Овај рад је примљен 19. фебруара 2011. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 16. марта 2011. године.